

יצחק אורן: על חטא

סבטלנה אפשטיין.. ככה זה... שני הפכים בנושא אחד—סבטלנה ואפשטיין. כדאי לערוך מחקר דמוגרפי-סוציולוגי בדבר הצירופים המשונים הנהוגים בפזורה בין שמות פרטיים, שכמעט כולם נשאלו מן הסביבה האנגלית-הצרפתית-הרוסית, לבין שמות-המשפחה, שרבים מהם עדיין גשתיירו במקורם היהודי-האשכנזי; מכאן ז'ן ינקלביץ', פיטר רבינוביץ' ופאבל פינקלשטיין...

סבטלנה אפשטיין מורה לספרות רוסית היתה שם ואילו כאן נוטלת היא שני גליונות-נייר חלק פולין, משחילה נייר-העתקה ביניהם, זוקפת את הגליונות במאונך עם שהיא מתופפת בהם קלילות על-פני השולחן ונותנתם בריוח הנועד לכך על גבי גליל-הגרר שבמכונת-כתיבה. או-אז חוזרת היא ומישרת את הגליונות מלמעלה ומן הצדדים, לוחצת על זיו שמימין למכונה, ובזריות מופלאה, כדרכה, מדפיסה כותרת באותיות קיריל-רבה. ואף שהאותיות רוסיות, אין הן מתלכדות כדי מלה רוסית בעלת משמעות ומובן. אפשר שלא מלה אחת היתה זו אלא שתיים, שכן שתי הראשונות מבין המש האותיות ניצבו לחוד ושלש האחרונות בריוח-מה מהן.

לשווא ניסה יעקב שמואלי לפענח את שתי המלים. בעודו מאמץ את עיניו נתנה בו סבטלנה מבט ציפיה, ואצבעותיה המונחות על קלידי המכונה מוכנות ומזומנות היו לפתוח במלוא תיקתוקה המהיר.

הרבה נתקל יעקב שמואלי בגברים, בנשים, ואפילו בתינוקות, שתווי-פניהם כמו קפאו עליהם ביום בו צר בורא-העולם את צורתם והם עומדים בקפאונם כל ימי חייהם, ואילו עיניהם—מתוך סתירה חדה לקיפאון זה—מפיקות הבעה כה עשירה וצבעונית ומקרינות חיים פנימיים כה ערים ודינאמיים עד כי תוהה אתה איך היו עיניים תוססות אלו לבשר אחד עם הפנים הדמומים הללו. סבטלנה אפשטיין היתה היפוכם הגמור של בריות אלה. מימיו לא ראה יעקב פנים כפניה של זו שכל קו ותו בהן—החל במעבה חריצי קמטים עדינים-זערוריים בסמוך לזוויות העיניים וכלה בשפתיים עבות-חושניות הנפשקות בבת-צחוק לטפנית-מוזיקלית, החל בציצת בלורית חומה-כהה, שהיתה משתפלת על המצח, לא תמיד באותו מקום, ומתנפנת במרדנות מופגנת וכלה באף חטוב של אלות יווניות מקדם, המסתיים בנחיריים, שבשעת דיבורה הן מתרחבות כנחירי סוסה גזעית הדוהרת רתומה ברכבי פרעה—כל גומה וכל תג בפניה של סבטלנה שפעו ביטוי עז, משתער וכובש, ואילו עיניה כבויות היו, דהות וקהות, משל לשתי אבני-חן—לא מן היקרות ביותר—ששופצו בטבעת זהב-אופיר זרועת אבק-יהלומים. לפיכך כשנתנה סבטלנה ביעקב שמואלי את מבטה המיחל הרי אפילו אותה משיכת-כתף ימנית והסטת-ראש לשמאל הביעו את הציפיה ביתר-עוז מן המבט עצמו.

"מה הדפסת ?" שאל יעקב.

"על חטא", אמרה סבטלנה.

רק אז תפס יעקב את משמעותו של הכתוב. אותיות-קיריל הרוסיות הצטרפו לכדי שתי מלים עבריות: "על חטא".

"מה פתאום ?"

"אמרת שאתה עומד להכתיב לי שיחה שתשא את השם 'על חטא'."

"מתי אמרתי ?"

"לפני חמש דקות."

אפשר, אפשר שאמר כך לפני חמש דקות, אלא שבינתיים התחוללה במוחו ריצת-אמוק של רעיונות, מחשבות והירהורים שהתגוששו זה עם זה, רדפו זה אחר זה ובלעו זה את זה כעננים טרם סופה, והכותרת "על חטא" גשתכחה ממנו. "שיהיה על-חטא", אמר בלבו ופתח בהכתבה רהוטה עם שהוא מנסה כמיטב יכלתו לתרגם לרוסית מודרנית – לשון רוויית מונחים מארקסיסטיים, המנותקת זה למעלה מיובל שנים מכל מכלול-מושגים פולחני-דתי – מכל שפן יהודי – את עבודת-הקודש של יום-הכיפורים. "על חטא שחטאנו לפניך באמונה באדם, בישרו, בהגינותו, ב... ב... רוחו... רוח... רוח..."

הנה המעצור הראשון. ברור היה ליעקב שהוא נקלע מבלי משים אל תוך שירו של טשרניחובסקי, "אני מאמין", ואינו יכול לתרגם לרוסית את אוירתו, את משמעותו ואת מהותו. זכר כיצד היה אביו המשכיל מזמר שיר זה לאחר סעודת-שבת על מקומן של הזמירות המסורתיות :

כי עוד נפשי דרור שואפת,

לא מכרתיה לעגל פז –

כי עוד אאמין גם באדם,

גם ברוחו רוחו עז.

"דרך אגב, סבטלנה, האם את יודעת מה פירושו של המלים העבריות שהדפסת ?" "על חטא ?" שאלה סבטלנה ; לא רק בקולה שאלה, זה הקול הלטפני הנמסך באזנו של השומע, אלא גם, כדרכה, בלוויית תגודות-בזק של כל שרירי פניה, מְשֵׁל זרם חשמלי עברן ; וכשהיא הוגה את האותיות מרפכת היא את הלמ"ד שב"על", כפי שנוהגים הרוסים בבטאם מלים זרות, מעדנת את החי"ת הצרויה שב"חטא" ומשווה למלים לוויית-חן ענוגה. "על חטא ? לא, אינני יודעת".

"מדוע לא שאלת ?"

"סמכתי עליך. וגם ברור היה לי שתוך כדי הדפסה תתחוויר לי משמעותן של המלים האלו. והעיקר, יעקב, הזמן קצר. אנחנו רוצים לשדר את השיחה יחד עם מהדורת-החדשות של חמש בבוקר, כשהאזנה שם נוחה ביותר וההפרעות מועטות ביותר". כן, סבטלנה זו יודעת לעבוד. ימים ולילות אלה הכל עובדים כמיטב יכלתם ואף למעלה מזה. מלחמה. מיתח. סכנה. עם-ישראל אין דומה לו ברגעי סכנה. מנער ועד

זקן, מליד הארץ ועד לעולה חדש. סבטלנה אפשטיין זו עדיין לא מלאו שנתיים לעלייתה. אשת "אסיר-ציון" שנדון לכמה שנות מאסר בשל פעילות נמרצת ונועזת למען הציונות והעליה, והוא מתענה במחנה-הסגר אי-שם בסיביריה. סבטלנה אף היא חירפה גפשה במלחמתה האישית לעלייתה שלה ושל שתי בנותיה. שהאחת בהן בת עשר ואחותה בת שש. מתגאה בהן סבטלנה לאמור: "הללו מדברות עברית כצבריות", ואילו היא עצמה אינה יודעת פירושן של שתי מלים עבריות שכל יהודי באשר הוא שם שיננן עשרות פעמים יום אחד בשנה זה אלפי שנים.

"על חטא" ביאר לה יעקב באָר היטב, "הרי אלו מלות-פתיחה של תפילה שנוהגים לאַמרה ביום-כיפור, והיא כולה וידוי על חטאים שחטא איש יהודי במשך השנה שחלפה. תוך כדי תפילה מקובל לטפוח על החזה לשם ביטוי סמלי של תחושת האשמה והנכונות לחזור בתשובה".

"זאת ראיתי בבית-הכנסת בחארקוב", אמרה סבטלנה. העלתה על שפתיה חיוך הססני ורהוי, ומיד ניסתה לכבשו מחשש שמא תפגע ברגשותיו הדתיים של יעקב. "פנים אלה אינם מסוגלים להסתיר דבר", חלף הירהור בראשו של יעקב, ובו ברגע הכיר בפניה של סבטלנה, שהיא הרגישה כי ראה ללבה. הסמיקה מקצות שערות ראשה ועד צווארה החשוף, בתנועת פירכוס הסיטה ראשה מעברו לעבר מכונת-הכתיבה, ריתקה מבטה אל גליל-הגרר ושאלה ביושב:

"מה הלאה?"

"מה הכתבתי לך קודם?"

"על חטא שחטאתי לפניך באמונה באדם, בישרו, בהגינותו, ברוחו... רוח..."

"אמרי לי: את ביקרת בבית-הכנסת בחארקוב?"

"כן. אחרי מלחמת-ששת-הימים... מאז הייתי כמה פעמים".

"ולפני כן?"

"לפני כן לא".

"אף לא פעם אחת?"

"אף לא פעם אחת".

"לפני שנחזור אל ההכתבה, אשאל אותך פירושן של עוד שתי מלים עבריות..."

"מה זה, בחינה? דווקא הלילה... בשעה זאת?"

הסומק שבלחייה כשם שפרח כהרף-עין כך הפך בן-רגע חנירו.

אמת נכון הדבר: שעתי של לילה זה לא היתה כשרה לבחינה. הלילה ליל היום העשירי למלחמת יום-הכיפורים היה, והשעה שתיים אחר חצות. אמור היה יעקב שמואלי להכתיב לסבטלנה אפשטיין שיחה בלשון הרוסית שנועדה לשידור לחוץ-לארץ וסבטלנה היתה אמורה להקליטה באולפן בעוד כשעתיים באותו קול קטיפתי וגמיש שנתברכה בו אשה זו. לא עת בחינה היא, ואף-על-פי-כן...

"שמעת את הביטוי 'קידוש-השם'?"

"לא".

זהו-זה. הללו מוכנים היו למסור שם את נפשם על קידוש-השם אף שמעולם לא הגיע

לאזניהם שמעו של מושג זה. צא והסבר לה ברוסית: "הקדשת-השם של האלוהים". לא טעם ולא ריח. אפשר שגם כאן מוכנים הם לחרף גפשמ. על-כל-פנים, החבורה שנתלכדה כאן, רובם-ככולם עולים חדשים, כל אחד מהם עובד בימים אלה כמטורף. ימים ולילות כמעט בלי הפוגה. נוסעים הביתה לפוש קימעה ומיד חוזרים. אמנם חלק ניכר מהם יש להם מכוניות משלהם. גם סבטלנה יש לה מכונית. היא הציצה בשעונה. פניה הביעו קוצר-רוח לא רק משום שלא נוצרו להסתיר משהו אלא גם משום שהפעם, לפי כל הסימנים, לא היתה מעוניינת להעלים את העובדה שסבלנותה קרובה לפקוע. החיוך סר זה-כבר משפתיה הקמוצות ובוזויות פיה נצטברו בועות-קצף זערוריות.

"טוב", התעשת יעקב, "מחקי את המשפט שהכתבתי קודם ונתחיל מחדש. אם כן..."

ב

"יום הכיפורים יום של חשבון נפש הוא לעם-ישראל, יום של היטהרות ווידויים. כל יום-כיפורים כך; יום-כיפורים זה, שבו קמו עלינו משנאינו וניסו לכלותנו בעזרת כוח-איתנים שטני, יום-כיפורים גורלי זה בתולדות עמנו על אחת כמה וכמה ראוי הוא שכל אדם מישראל יכה בו על-חטא ויבקש מחילה על עוונותיו. כלום יכול אדם לזכור את כל חטאיו ולהגדירם? טוב עשו אפוא חכמינו שהתקינו רשימה אלפביתית של חטאים, שפל המעיין בה יוכח מיד שכמה מן הפריטים המנויים בה אין הוא נקי מהם כלל וכלל. לדוגמה: חטאים בבלי דעת, בביטוי שפתיים, במירמה, בהירהור-לב, בזילזול, בזדון ובשגגה, בטיפשות-פה, ביצר הרע, בלשון הרע, בלצון, במשא-ומתן, במאכל ובמשתה, בנטיית גרון, בעיניים רמות, בצרות-עין, בפריקת-עול, בקלות-ראש, בקשיות-עורף, בשנאת-חינם, ואחרון אחרון בתמהון-לבב. אכן, תמהון-לבב זה הוא החמור בעוונותיו של מחבר השיחה הזאת, תמהון-לבב על שלמרות הנסיון המר של שלושת-אלפים שנה, הוסיף עד היום הזה-ביתר-דיוק, עד לפני עשרה ימים- להאמין ביסוד האנושי שבאדם, ביציר-אנוש כפרט ובמין האנושי ככלל".

אצבעותיה של סבטלנה תופפו בקצב הכתבתו של יעקב. עם תחילתו של המשפט האחרון נתרעדו נחירי אפה החטוב, עם אמצעו חזרו לחייה וסמקו ועם סיומו נתרפרפה על שפתיה ראשיתה של בת-צחוק, שעד-מהרה הרקידה את כל תווי-פניה.

"מה יש?" שאל יעקב בחומרת-מה.

"אתה לא נראה זקן כל-כך?"

"מה פירוש?"

"אתה מדבר על נסיון אישי בן שלושת-אלפים שנה".

אכן, יש לה חוש-הומור לסבטלנה. לכשיתראו שנית מחר ינסה יעקב להסביר לה שנסיונו האישי במהויות היסטוריות התחיל לא בשנת 1967, לאחר מלחמת-ששת-ימים, אלא בשנת 1300 לערך, עם יציאת-מצרים ומתן-תורה. לא, עוד לפני כן, עם חצו ששמע אברהם מפי הגבורה או מעמקי לבו לאמור: לך לך מארצך וממולדתך מבית אביך אל הארץ אשר אראף. אמנם מבחינה פיזית העתיק את מושבו אל הארץ

הזאת לפני 37 שנים בלבד, אבל רק משום שכבר אז ספג אל קרבן את לשדן של 3700 שנים המפרידות בין יום צאתו של אברהם מאור כשדים לבין ליל כניסתו של יעקב שמואלי לקרון-רכבת באחת מערי המזרח הרחוק. כל אלה ינסה להסביר לסבטלנה, ואשה נבונה שכמותה, היודעת גם להקשיב, הבן תבין. אלא שיש לדחות את ההרצאה למחר. הלילה צריך למחר.

„צדקת“, סח במאופק „תקני את המשפט: 'תמהון-לבב על אשר לפני עשרה ימים האמנתי בחזון, שלא חדל להיות חזונו של עמי על אף הנסיון המר של שלושת-אלפים שנה: האמנתי ביסוד האנושי, וכו'... עד ל... 'ובמין האנושי בכלל. ברור?'“ לעזאזל. כל ימיו נקעה נפשו של יעקב שמואלי מן ההכרח להגיב בכתב על מאורעות היום. לא לכך הועיד את רוחו היוצרת בימי-עלומיו. בימים ההם האמין אמונה שלמה כי מקומו באולימפוס, באותו יישוב-משלט של אלים החולש לא על הרגע אלא על הנצח. ואכן, ראש-וראשון לאלים אלה, אביר סופריה של רוסיה ואחד מענקי-הרוח של העולם כולו, משנתבקש להגיב על פרעות-האימים בקישינוב. שזיעזעו את העולם הנאור (ושמא לא היה הזעזוע אלא יציר קולמוסם של כמה קוסמופוליטים יהודים; ואולי העולם הנאור אף הוא כל-כולו פרי דמיונם של אלה?), קבל על כך במכתבו אל אחד מידידיו בזו הלשון:

„הכל דורשים ממני שאביע את דעתי על המאורע בקישינוב. מקורה של אי-הבנה זו בכך שנתבע אנוכי לפעילות של פובליציסטן, ואילו אני הנני אדם העסוק ראש-ורובו בשאלה אחת מוגדרת בתחלט, שאין לה ולא-כלום להערכת מאורעות היום, כלומר שאלת הדת ויישומה אל החיים... לו הייתי נוהג כך, חייב הייתי להביע דעות שלא נתלבנו די צרכן במחשבותי, דעות שטחיות ותפלות תוך חזרה על דברים שכבר אמרום אחרים, ואז לא היתה לדעותי אותה חשיבות שבגללה דורשים ממני להביען.“

יעקב שמואלי לא עסק מימיו בשאלה מוגדרת בתחלט כגון שאלת הדת ויישומה אל החיים. אף-על-פי-כן גם אותו הטרידו משחר נעוריו בעיות ונושאים שהם מכבשונו של עולם ותוהה היה על מהות הבריאה ותכליתה, על תפקידו של האדם בה ועל הכל על ייעודו ההיסטורי-הקוסמי של עם-ישראל. עדיין לא העלה על הכתב דבר וחצי-דבר וכבר סמוך-ובטוח היה בתום בחרותו כי עתיד הוא לפתור את כל הבעיות הללו לישרם את פתרונותיו אל החיים. וכבר בימים שבין שחרות לעמידה גמר אומר בלבו שכל עוד לא פתרון ולא יישמן לא יפנה אל המוני העם—לא יכתוב למענם ולא ידבר אליהם. והיה כי תציקהו רוח בטנו, הרעף ירעיף יצירתו אך-ורק למעטים, לבחי-רים, ליחידים אניני-טעם וברוכי שאר-רוח.

ועוד הבדל היה בינו לבין טולסטוי. הלה אך מתי-מספר פנו אליו שיגיב על מאורעות היום, וגם אלה רק בערוב ימיו, ואילו על פתחו של שמואלי צבאו המונים כשהיה בן י"ח בלבד ותבעו ממנו במפגיע שיקדיש את בת-שירתו לענייני השעה. ומעשה שהיה כך היה:

במאורעות 1937 שומר היה יעקב בכרמי השומרון, ובאשמורת האחרונה של הלילה, כאשר בא בן-זוגו להחליפו על משמרתו שעה שאין מכירים בין תכלת ללבן. גורר

היה את מזרנו אל מעבה הכרם. בוחר לו גפן פוריה ששריגיה שחו לארץ מכובד פריים, משתרע תחתיה, בוצר אשכול עמוס לעיפה ענבים שהבשילו ביום ונתכסו רסיסי-טל צונן בלילה, ונותן אל פיו ענב אחר ענב. היה מכרסם, לועס ובולע מחרצנים ועד זג ומתענג על עולמו של הקדוש-ברוך-הוא כאדם הראשון בגן-עדנו. ולא עוד אלא יתרון היה לו על אדם הראשון, שהלה אכול מכל עץ הגן ומעץ-הדעת טוב ורע לא אכל ממנו, ואילו יעקב שמואלי, תוך כדי אכילה מפירות עצי הגן, ניסה לנגוס גם מפרי עץ-הדעת בטרם יירדם לפני הגן החמה: היה הוגה והוזה, מהרהר ומתעתע כיד דמיונו הטובה ומפליג בשגיונות על ענייני היום ועל ענייני הנצח, על חיי-שעה וחיי-עולם. לראשונים-גדר נדר בלבו-יקדיש את רובהו ולאחרונים את עטו. הרובה רובה אנגלי היה, קל ונוח לשימוש והעט עט-נובע משופח שקנו לו הוריו בחוץ-לארץ ערב הפלגתו למרחקים. כיון שהיה הרובה מוטל לימינו, היה מאמץ אותו אל לבו. ואילו העט-הנובע מונח היה לו בכיס מכנסיו ולוחץ קימעה על ירכו כל-אימת שהיה מתהפך לאותו צד. באותה שעה היו ההמונים עוטים עליו ומבקשים לאנוס את בת-שירתו ולכפות עליה כגיגית את הר מאורעות היום ובעיות הרגע, אלא שהוא ניצב כנגדם כסלע איתן ומשיב פניהם ריקם. עד היום הזה נשתמר בזכרונו שיר שחיבר באחד הימים ההם, לאמור:

אזי כיוץ המשורר את הקמטים
וכה אמר: אני פייטן, אך רק למעטים,
כוכב דורך בשחק רווי-אונים
ולא מנהיג דובר אל המונים.

ברבות הימים לא נסתייע בידו לקיים את נדרו בדבר הרובה והעט. חולני היה מלידה, ולו יצא לאוויר העולם בימי-קדם בספארטה חזקה עליו שהיה מושלך מראש סלע, ככל אותם תינוקות שלא סיפקו את דרישות מאשריה של מדינה זו לגבי רמת הבריאות הגופנית של תושביה. הואיל ונולד בימינו-אנו ולא בספארטה דווקא גדל בחממת האהבה הגדולה שהשפיעו עליו הוריו, וטופח בעזרת התרופות שפיטמוהו בהן רופאיו, אך בעלי הרובים שטמוהו כל ימיו, ועל-כל-פנים לא העריכוהו, ולאחר כל בדיקה רפואית פטרוהו ב"בלי מאמץ". לפיכך כבר בימי מלחמת-העולם השניה היה יושב רכון על שולחן באחד ממשרדי הצבא הבריטי וסיפם טורי מספרים ובמלחמת-48, כאחת-עשרה שנה לאחר שחובר השיר הגא בכרמי שומרון, שוב לא עטו עליו ההמונים בחלום כדי שיגיב על ענייני היום ועדיין לא ספוהו רבבות-עם בהקיץ כי ימילם, אבל צה"ל מינהו עורך עתון צבאי בימות המצור בירושלים. הוא לא כיוץ את הקמטים (שגם אז, ב-1948 עדיין לא נחרצו בו על-אחת-כמה-וכמה ב-1937, בעת שנתחבר השיר על הקמטים), אף לא אמר למי שהטיל עליו את התפקיד שהוא-יעקב שמו-אלי-הוא פייטן רק למעטים (מכל-שפן נמנע להזכיר את הכוכב הדורך בשחק רווי-אונים), אלא דיבר אל בני עמו בזו הלשון:

"בתהלוכות נצחון כבירה צועד הפלא הגדול של צבא ישראלי ראשון לאחר מרד בר-כוכבא. צבא מבוגר ושבע-קרבות, אף כי עתה-זה בקע מקליפתו. מדן ועד

באר-שבע צועד הוא בסך בארץ-ישראל עברית המשוחררת זו פעם ראשונה מאז ימי החשמונאים. יש ונדמה כי סרט-חלום עובר לנגד עיניך, חולף במהירות כה עצומה עד כי אין העין מסוגלת לקלוט את חילופי הדמויות והצבעים התכופים: לולא לוועי התותחים והמרגמות, לולא פלדת השריונים וטירטור המנועים, לולא רעננות צברית על הפנים מצד אחד וארשת הסבל מצד שני, לולא הבתים הלבנים הטובעים בירק השרון ועצי היערות הנטועים במרומיהם של הרי-יהודה, כלום יכולנו לשחרר עצמנו מן ההרגשה כי באגדת-קסמים אנו שרויים? אגדת-קסמים על כל יפיה והדרה ועל כל מוראותיה ואכזריותה?

מה מגמת פניו של מיצעד-פלאים זה?

שיחרור המולדת, הפרחת השממה, החייאת המזרח התיכון, צדק סוציאלי, אחוות עמים. ואולי ניסוח שונה במקצת יקלע יותר אל המציאות? בעצם ימי מהפכת אוקטובר ברוסיה ניסה גדול משורריה של רוסיה באותה תקופה למצות בפואימה קצרה את תפארתה ואת זוועותיה, את גסותה ההמונית ואת תעודתה המשיחית של אותה מהפכה, כפי שהצטיירה בעיני רוחו. חיילי הצבא האדום, סכופים, יגעים, יחפים וערומים-למחצה צועדים בטוחות בסך ולפניהם.

בצעדה רכה טופפת

כבמחרוזת כפור מכספת

כליל-פרחים על ראש יורית—

אט מפסיע המשיח.

לנו אין בכך משום חידוש. לפני שלושת-אלפים שנה הלך לפנינו עמוד האש להראותנו את הדרך אל הארץ הזאת.

תוך כדי גיקוי רובה, תוך כדי עמידה בתור במיסדר-האוכל, תוך כדי ריטון כנגד הרס"ר, תוך לפיתת פלדת הנשק הקרה, תוך רביצה בחפירה, תוך כדי לחיצת ההדק—עצום עיניך לרגע, חייל עברי, ואמור: האינך רואה את עמוד-האש? האינך שומע את פעמי המשיח?"

מאז ועד היום הזה לא עלה בידו להיתלות ברובה גדול בכל הנוגע לענייני השעה אלא ארבע שנים בלבד, ולא רק ברובה אלא במרגמה שמונים-ואחד מילימטר, הואיל והצליח להערים על הרופאים ולהסתגן פרגם לשירות-המילואים. ארבע פעמים יצא לאימונים, ומדי-פעם התענג שבועיים ימים והתמוגג מנחת בשעה שרובץ היה על סלע של הר מהרי יהודה, מתחמם בשמש כלטאה, מוצץ סיגריה וממצה עד תום את ההנאה שבחיויו של טוראי רגם בחי"ם המתאמן אחת לשנה בעתות שלום. אך לא לעולם חוסן ישועות. תהליך קפדני של "תרגום סוג-בריאות" כפה עליו סדרת בדיקות רפואיות שנסתיימו בחותמת בכ"ת (בלתי-כשר תמידי), שהוטבעה בפנקס-המילואים שלו. ובבוא תורה של מערכת-סיני שיקע יעקב את מלוא המאמץ המלחמתי שלו בטור שבועי מחורז, שהיה מפרסם דרך-קבע באחד העתונים. ששה ימים בלבד ארך מיבצע-קדש, ואילו יעקב השפיל להקדיש לו כמה וכמה טורים. הנה אחד מהם, שהוכתר בשם "גלית".

הוא שוב ניצב ; ביד כידון־נחושת,
ועל גופו שריון וקשקשים,
הפעם זו תוצרת בית־חרושת
מרחבי ארצם של הרוסים.

וכמו קיקלפ אשר ניעור מרדם
ובמוחו נרקמת מזימת נוכל,
כן שוב כאז, כבימים מקדם,
הוא מחרף את מערכות עם ישראל.

גבוה הוא כשש אמות וזרת
והוא נראה ענק לך ולי,
ורבבות אלפי קלעי עופרת
שמורים לו באשפה וגם בתלי.

אבל אי־פה, לאו דווקא בבית־לחם,
רואה אני : דויד נוטש צאנו ;
רואה אני : הוא שם ילקוט על שכם,
ובילקוט קלעו וגם אבנו.

כי יש אשר לחוק הופך הפלא,
לחוק הופך דוד אל מול גלית,
ואבן הניתקת מן הקלע
טובעת במצחו של הענק מגת.

במלוא גבהו הוא על קרקע שרוע,
עמו החרב, החנית, הקשקשים,
והאויבים לא קמה בם הרוח,
והם נסים, נסים, נסים, נסים.

כי אין ענק אשר ישמור על נצח
—לא יעמדו אונו ושריונו—
מול נער בעל החלטה במרצת
לחרוש שדהו ולרעות צאנו.

ואם פלדה תפסה מקום נחושה,
ומטוסי־סילון ירשו את הכידון,
ומדינות־ענק חסרות מצפון ובושת
רוצות שלטון ועוד ועוד שלטון—

ואם מעצמות נאדרות בכוח
 ילוקו את רוקם של שליטי ערב,
 לשווא ידמו כי ניאלץ לברוח
 מפני ענק פרוע ועקר.

כי אין ענק אשר ישמור על מצח
 —לא יעמדו אוננו ושריונו—
 מול נער בעל החלטה נמרצת
 לחרוש שדהו ולרעות צאנו.

פזמון זה התפרסם בטורו השבועי בשלושה בנובמבר 1956. כעשר וחצי שנים לאחר-מכן, במלחמת-ששת-הימים, כבר ישב לבטח במוסד זה בו הוא מועסק עתה ובשל המשימות שהוטלו עליו ניסה בעל-כרחו להחיות את השליטה בסגנונה של הלשון הרוסית. בשרידי מלותיה, שדלה מזכרונו, חצב להבות-אש לאמור:

"עם-ישראל שינן את לקח אושוויץ ומיצהו עד תום. על כן נחושה החלטתנו ולא נסור ממנה עד עולם: לא תהיה עוד שואה אחת לעם הזה. לא עוד יובלו כצאן לטבח נערינו וזקנינו, נשינו וטפנו. לביצוע החלטה זו הוקמה מדינת-ישראל, ולשם כך היא מתקימת. על כן נביס את האויב. אשר סגר עלינו, שוק על ירך נכהו ויהי מה. פנינו לשלום, אך אם נגזרה עלינו מלחמת-חיים, נמגר את כל הקמים עלינו לרובותיהם.

"ראשון המבשרים של שלום העולם, נביא קדמון מארץ יהודה, ישעיהו שמו, איש הרוח אשר הקדים את כל ההומאניסטים עלי-אדמות בהכריזו כי לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, הנביא ישעיהו הוא שציננה לומר לשליחי סנחריב מלך אשור, האדיר בקיסריה של אותה תקופה, בעת שסגרו צבאותיו את טבעת המצור על ירושלים ושליחיו דרשו מעמה להיכנע, את הדברים האלה: 'בזה לך, לעגה לך בתולת-בת-ציון, אחריך ראש הניעה בת ירושלים. את מי חירפת וגידפת ועל מי הרימות קול ותשא מרום עיניך—על קדוש ישראל?... כה אמר ה' אל מלך אשור: לא יבוא אל העיר הזאת ולא יורה בה חץ ולא ישפוך עליה סוללה. בדרך אשר בא בה ישוב... ושמתי מתגי בשפתיך וחחי באפיך'..."

וברוסית צילצולן של מלים נמרצות אלו ארכאי, פאתטי, חגיגי פי-כמה מאשר בעברית.

ועתה, במלחמת-יום-הכיפורים, שוב הוא מכתוב: "אפשר שתהליך זה של אכזבה מעצם רוחו של האדם התחולל לאט, שלא מדעת, במעמקים, לא דווקא בימים אלה, ימי מלחמת העם על קיומו, ולגמר בישולו הגיע אך אתמול. בתוקף תפקידי נאלץ אני להאזין לתחנות-שידור בחו"ל. ואמש האזנתי לבי.בי.סי."

נפנתה סבטלנה לעבר יעקב וכל פניה עתירי-ההבעה הפכו התגלמות של הקשבה מאומצת. היא חדלה מלתקתק.

"מדוע אינך מדפיסה?"

"האם המשפט האחרון שייך לשיחה? חשבתי שסתם סיפרת לי מעשה שהיה אתמול".

"איזה מעשה?"

"שהאזנת לבי.בי.סי."

היא פרצה בצחוק, וכדי הרף-עין נתמלא החדר הקודר צלילי עליצות. כדי הרף-עין בלבד. עשן הסיגריות הכחול, שמילא את החלל סמוך לתקרה, נתעבה עוד יותר. זה כבר חדל יעקב מלעשן. גם סבטלנה לא עישנה. העשן היה פרי קטרתם של אלה שעבדו בחדר זה לפניהם. בגלל ההאפלה נבצר מהם לפתוח את החלון. אדרבה, נירת חשורה היתה מודבקת על זכוכיותיו, והיא שהגבירה עוד יותר את תחושת האטימות. חם היה ומחניק.

"יהי כן. אל תדפיסי את ענין הבי.בי.סי. מה היה סיום המשפט שלפני כן?"

"לא דווקא בימים אלה, ימי מלחמת העם על קיומו, לגמר בישולו הגיע אך אתמול".

"טוב. מחקי את הנקודה. ובכן,

"לגמר בישולו הגיע אך אתמול, בשעה שהאזנתי לראיון עם העתונאי המצרי חסנין הייכל, ששודר בבי.בי.סי. ישראל—אמר הייכל—שני תסביכים לה, הסותרים זה את זה: תסביך מצדה ותסביך טרון. מצד אחד, אומה במצור, המוכנה להישחט בידי עצמה עד אחרון בניה, ומצד שני—מלך הג'ונגל הכל-יכול. האין זה פאראדוקס שדווקא שופרו של גדול אויבינו השכיל מאין כמוהו להגדיר את מהות הווייתנו כאן? אמת נכון, תסביך מצדה. ולא רק תסביך אלא גם שבועה בצדו: שנית מסדה לא תפול, כי גרמנו אומר להעדיף חיי אומה במצור על חיי עם במגור, והטבעת שנתהדקה סביבנו בימים אלה בכוח ברית טמאה, ברית משולשת של יבשות אירופה, אסיה ואפריקה, של שלושה מיליארדים כנגד שלושה מיליונים—אם לא מצדה מודרנית, מה שם ייקרא לה? אשר לתסביך של טרון, גם לגביו מוכן אני להסכים עם הייכל. אמת נכון: במעבה הג'ונגל, שהתפשט על-פני כל כוכב-הלכת שלנו, דומה כי אכן נותרה מדינתנו שלנו כשריד אחרון של רוח אנוש על-פני אדמות. ואחת הברירה שלפניו: מלך או טרף—שהרי אם לא הוא לו מי לו, ואם שריריו לא יעמדו לו בפני חיות היער שעטו עליו לכלותו, מי יושיענו?"

"טרון—אנוש בודד בין חיות-הטרף. והנה עתה—בפעם השניה מאז מלחמת-העולם—עצר הג'ונגל את נשימתו, דרוך ומתלקק לחזות בשואה מספר שנים. בני אפריקה, שלא מכבר ירדו מן האילנות, ניתקו את היחסים עמנו, ובני אירופה הנאורה הכינו את נאומי האבל וההשתתפות-בצער. אמרתי: בפעם השניה, שהרי בפעם הראשונה עשו כדבר הזה במלחמת-ששת-הימים. אז ליטש שארל דה-גול את הטיוטה האחרונה של נאום-האשכבה המזעזע שעמד לשאת על עס-העילית, השתלטן והבוטח, אשר עתה-זה שיפל למעלה משני מיליונים מבניו, כי אכן הוכחדו בכוח הזרוע, ויש להציל את שארית המיליון השלישי ויהי-מה. והנה עכשיו, לפני ימים-מספר, ציחצח אדוארד הית את נאומו בפרלמנט הבריטי, נאום-

הספד שאמור היה לקדש את זכרה של אומה קטנה ואמיצה, אשר נפלה קרבן לתהליכים היסטוריים שאין לנו שליטה עליהם. לבי לבי לכם, דה-גולים והיתים. אתם המוכנים לעשות את היהודי אפילו לאלוהים, אם יוקע-עלוב וחדל-ישע-על צלב עשוי מגזע עץ, לעולם לא תשלימו עם דמותו של זה המקפץ ברוב און מענף למשנהו ומרוצץ קדקדן של חיות-טרף במטה אשר בידו. לעולם לא יהיה טרזן לישו! ואם נגזר עליו לנטוש את מלחמתו בחיות-היער ולהרים נשקו על בני-אדם, שוב לא יושיט את הלחי השניה כישו אלא כשמשון הגיבור ילפות את עמודי בית-המקדש אשר לדגון וזעקת-אימים תפרוץ מפיו ותהדהד בחלל העולם: תמות נפשי עם פלשתים! כה שאג שמשון. ואנוכי אומר: לא רק עם פלשתים! עם מואבים ועמונים, עם גרגשים וחיויים ויבוסים, עם רוסים ואנגלים וצרפתים וגרמנים, עם צידונים וצורים וחתים וארמים ומצרים ו... כל יושבי תבל. כי עוד לפני חמישים שנה הכריז ז'בוטינסקי, שפיתח את דמותו ואת עלילתו של שמשון לכדי רומן גדול ומרתק, קבל-עם-ועדה: 'גאולת העולם אינה אלא שקר מחפיר כל עוד אין לעם היהודי ארץ משלו כלכל שאר העמים. עולם בו אין לעם היהודי מדינה משלו, עולם של שודדים וגנבים הוא, בית-קלון שאין לו זכות-קיום'. וכעשרים שנה לפניו כתב משוררנו הלאומי חיים-נחמן ביאליק, אשר, שלא כטולסטוי, ראה צורך להגיב דווקא על הפוגרום בקישינוב בדברים בוטים, לאמור: 'אם אחרי הימגרי מתחת רקיע הצדק יופיע, ימוגר-נא כיסאו לעד'. ביאליק התכוון לכס אלוה ואני, שאיני מאמין באלוהים, מוכן למגר את כס כל המלכויות אשר על-פני הארץ. לשתי המעצמות יש די נשק להחריב את העולם כולו-אמר בימים אלה שר גדול בעולם. אנו יש לאל-ידנו להביא לחורבן הדדי זה, ואם העולם העוין צופה אלי הימגרנו מתחת לרקיע, הבא נביא את החורבן הגדול ויהיה זה מאזן חשבונותינו עם ההיסטוריה האנושית".

על השולחן שממול צילצל הטלפון: צילצול חד, צורם, חודר אל תוככי המיתח הפאתטי ומנתק את חוט המחשבה. סבטלנה חדלה מתיקתוקה. היא קמה מכיסאה ופסעה לאטה אל השולחן השני; רגליה שזופות, הילוכה נמרץ, מתגיה צרות, ירכיה מתעגלות בעקומה עדינה וכל אחת מהן מתנדנדת רכות לקצב פסיעותיה עד כי נדמה שאשה מופלאה זו שופעת כוח-הבעה לא רק מלפנים כי אם גם מאחור. היא הרימה את השפופרת.

"האלו!... כן. שמואלי? כן. בשבילך, יעקב", אמרה והניחה את השפופרת על השולחן. "בשעה זו?" תמה. הציץ בשעונו ונטל את השפופרת. "האלו!" קול של גבר צעיר, קול נמוך אך בוטח, שאל בריגוש מאופק:

"מר שמואלי?"

"כן".

"מדבר פרופיסור אטד".

"מי?"

"פרופיסור אטד".

"אינני מכיר אדם בשם פרופיסור אטד".
 "אין זה חשוב אם אתה מכיר אותי או לא. השאלה אם השם דוד ורדי אומר לך משהו".
 "כן. דוד ורדי הוא חתני, בעלה של בתי".
 "היכן הוא עכשיו?"
 "עד כמה שידוע לי – בדרום, בסיני, בחזית. אינך מצפה שאדע בדיוק את המקום".
 "האם הוא סרן בחיל-השריון?"
 "כן".
 "אני מצטער להודיעך שהוא פצוע ומאושפז בבית-חולים בבאר-שבע".
 "קשה?"
 "מוטב שתבוא עוד הלילה".
 "שאלתי אם הוא פצוע קשה?"
 "אמרתי לך כי רצוי שתבוא עוד הלילה. ורצוי עוד יותר שתבוא מיד. וכשתבוא, תשאל על פרופיסור אטד".
 "תודה. אני בא".
 "לאן?" שאלה סבטלנה. בכוח כמעט עקרה את השפופרת מבין אצבעותיו של יעקב, שלפתוחה היטב, והחזירתה למקומה.
 "לבאר-שבע".
 "חתנך נפצע, יעקב?"
 "כן".
 "איך תסע עכשיו?"
 "אני מנסה לחשוב".
 "אני אסיע אותך".
 "בחושך, בלילה, בהאפלה?"
 "בחושך, בלילה, בהאפלה".
 "את מכירה את הדרך?"
 "כן".
 "ומי יקרא את השיחה?"
 "רָאִיסה. מיד אצלצל אליה. לפנינו עוד שעתיים, יש לה מכונית. היא תבוא מיד".
 היא הרימה את השפופרת ופתחה בחיוג נמרץ.
 "רגע אחד, סבטלנה, עיכבה יעקב, "לפני שתחייגי... נסיים את השיחה... נשאר רק משפט אחד; הדפיסי אותו: 'ואם מאזן האימה גיטל ממנו כוח-ההרתעה, אולי בכל זאת יירתע העולם מאימת המאזן'".

ג

בראשית לא ראה מאומה. האפילה אפפה את היקום ללא מפלש כלשהו. גם לא חש במאומה, מלבד החושך אשר מש. גדולה מזו: אפילו מחשבות, הירהורים, רגשות נשדפו בקרבן עד-תום ודומה היה שהעלטה פשטה גם בגולגלתו ואיבנה את מוחו.

לאט-לאט, כמי שמתעורר בהדרגה משינה כבדה, התחילו עיניו להבחין בשני פסי אור מוכחל-מואפל, שנתמשכו מפנסי המכונית ופלחו את שחור הדרך. לבסוף נתישרו הפסים ונתיצבו איתן לפניו עד שראה עצמו כאחד מחפש-נפט הקודה בנבכי תהום רבה, מעמיק הפור ונועץ שני צינורות-מנהרות בחומר אטום-כהה. משהספין עם תפקידו זה חש לפתע שמשמאלו יושבת סבטלנה. בעיני-בשרו לא ראה אותה עכשיו, אך מעולם לא הרגיש בעצמה כזאת בעצם נוכחותה על-ידו במשך כל השנתיים בהן שימשה מזכירתו. אף-על-פי-כן, הזאת סבטלנה? אכן, סבטלנה היא, אבל סבטלנה אחרת. לא עוד דינאמיות גמישה-נשית-לוטפנית... ליד ההגה ישבה בריה קשוחה, מתכתית, רופוטית כמעט, תכליתית. מכוונת, דרוכה כמיתקן-טילים. וכי ראה מיתקן-טילים מימיו? לא. לא ראה. אולי בטלביזיה. עתה ניסה לראות את פניה של זו והעלה חרס בידו. החשכה בלעתם כליל. ובחשכת-אימים זו מבקיעה לה דרך לבאר-שבע אשה שעדיין לא מלאו שנתיים מיום בואה לארץ הזאת. ניסה לשוות בדמיונו את קלסטר-פניה וחש דקירה עזה בלבו: רק עתה זכר אל-נכון היכן הוא ולשם מה הוא נוסע, ובו-ברגע נצטייר דיוקן בהיר על רקע השחור. אלא שלא היו אלה פניה של סבטלנה כי אם פני בתו, אבישג, אשתו של דוד ורדי הסרן (מילואים) בחיל-השריון. שיערה הקנום של אבישג גזוז היה כשל נער. עיני-התכלת שלה חיתוכן מונגולי כלשהו, שיניה בולטות קמעה, צווארה גטוי לפני גטייה קלה-שבקלות, חטמה עדין וצר וכל פניה... בדרך-כלל היו פניה מקרינים בת-צחוק, שתום וחדנה, אהבה ובטחון ממוזגים בה לכדי שלמות עילאית, ואילו עתה בעלמה מהן בת-הצחוק ופינתה מקומה לדאגה עמוקה-מאופקת, עצובה-מתוחה. תר יעקב אחר כיוון מבטה וראה את דוד חתנו שרוע על מיטה. גבס עוטה את כל גופו כמין אצטלה לבנה ופניו חיורים עד כדי כך שגדמה כי גם עליהם מונחת מסכת-גבס. משהתבונן בהם היטב, נוכח יעקב לדעת שלא גבס היה זה ולא חינוך כי אם תחבושות, תחבושות לבנות כרוכות סביב כל הפנים ומשיירות שלושה סדקים צרים: עין שמאלית, עין ימנית ומיפתח הפה. בתחילה היו העיניים עצומות והשפתיים קמוצות. אחר-כך נפקחו העיניים ונפשקו השפתיים. ואז התחיל דוד ורדי להתרומם לפתע ממיטתו ובעזרת אבישג ניצב על רגליו-זקוף, תמיר, גברי, כהיותו מאז ומתמיד, על-כל-פנים מיום שהכירו יעקב כאשר הציגתו אבישג לפניו-והתחיל לצעוד לקראתו. ויעקב... יעקב "ידע מה דרוש היה וכן ידע שמארו כבר דרש מאב העדה את העלאתו לקרבן (העלאה של מי? של יעקב שמואלי? לא, של אחד בשם קנאכט. האין קנאכט ויעקב ישויות זהות? שנים שהם אחד, אדם אחד-ויחיד, אותו אדם עצמו?). למען כבודו ולמען בנו (תמיד, תמיד, מיום נישואיה של אבישג, ראה יעקב את דוד כאילו בנו הוא ולא התנו) עשה קנאכט את הצעד האחרון: הוא הליביש את טורו באצטלה הגדולה, לקחו עמו אל אם העדה, המליץ עליו כעל יורשו, ובעצמו פרש מתפקידו והציע את עצמו כקרבן. היא הסתכלה בו רגע קט, בחנה אותו בסקרנות, ואחר-כך הניעה בראשה ואמרה הן".

מה זה? מניין המשפטים הללו? מאותו המקור המקולל הממרר את חייו משחר נעוריו: הזכרון. מצלמה ארוכה זו הקולטת דפים שלמים מתוך ספרים, עמודים

סדורים, טורים ערוכים, שורות מתמשכות, שנספגו אי-שם בדפנות מוחו אוחסנו במכמני רוחו עד שכוח טמיר מגיע ומנפק מדי-פעם מן המלאי קטעים ארוכים של שירה ופרוזה, דברי אמנות ודברי הגות ומקרינם לנגד עיניו כגווילי פסוקו-של-יום על מסך טלביזיה בחדר-אורחים שאורותיו כבו.

"העלאת הקרבן הוצאה לפועל עוד בו ביום. הכפר כולו מתכנס היה במקום, אולם רבים שכבו חולים... טורו, לבוש באצטלת כהונה וחבוש מצנפת עשויה פרוות-שועלים, כמעט כרע במפת-חום. כל הנכבדים ונושאי-המשרות שלא שכבו חולים נתכנסו במקום. אם המשפחה... זקני העדה... מקהלת התופים, מארו. אחריהם צעד ללא סדר הקהל. איש לא גידף את מוריד הגשם..."

מה היה שמו של אותו מוריד-גשם? קנאכט היה שמו. ושמה לא קנאכט אלא חוני? חוני המעגל. אבל חוני לא הועלה לקרבן. אפילו הנידוי ששמעון בן שטח היה מאיים בו עליו נשאר בגדר איום ולא עוד. שכן פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים... מה עשה חוני? עג עוגה ועמד בתוכה... אמר לפני הקדוש-ברוך-הוא: ריבוננו של עולם! בניך שמו פניהם עלי, שאני כבן-בית לפניך. נשבע אני בשמך הגדול שאיני זו מכאן עד שתרחם על בניך. התחילו הגשמים מנטפים. שלח לו שמעון בן שטח: אלמלא חוני אתה, גזורני עליך נידוי; אבל מה אעשה לך, שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך...

אבל מוריד הגשם הזקן קנאכט אינו חוני... אדרבה, אפשר הוא היפוכו של חוני... ריבוננו של עולם! מלטני-נא מגוויל זה שנעתק מזכרוני ונמתח כיריעה מול זכוכיות המכונית המפלסת נתיב לה בחשכת ההאפלה מירושלים אל באר-שבע.

"הוא צעד אחוז שתיקה ודיכדוך. אל היער הלכו ומצאו בו קרחת גדולה, אשר קנאכט עצמו יעדה למקום המעשה. רוב הגברים לקחו את קרדומות האבן, כדי לסייע בהכנת ערימת העצים לשריפה. משהגיעו לקרחת היער, הניחו לו למוריד הגשם שיעמוד באמצע וחגו סביבו עיגול קטן, ומחוצה לו, בעיגול גדול, עמד הקהל. הכל שרויים היו בשתיקה של מבוכה ותהייה. מוריד הגשם בעצמו נטל את רשות הדיבור."

ברקאי: "מוריד הגשם" מאת הרמן הסה! עשרים-וחמש שנה! לפני עשרים-וחמש שנה נחרתו האותיות על לוח זכרונו ועתה חזרו והופיעו באש לבנה על אש שחורה. מי דלן מקרבו?

"הייתי מוריד הגשם שלכם", אמר קנאכט, "שנים רבות עשיתי את המוטל עלי כמיטב יכולתי. עתה מתנגדות לי הרוחות הרעות, ושום דבר אינו מצליח בידי. לפיכך נחלצתי להיות לקרבן: בני טורו יהיה מוריד-הגשם שלכם."

אל-אלוהים. עד-מה ברור הכל! עד-מה נהיר, מובהר, זך, צלול, מוגדר! כל אשר נדרש ממנו, מיעקב שמואל, הרי זה קרבן-קרבן המבדיל את היהדות מן הנצרות: קרבן האב; הבורא, היוצר, המהווה, נותן החיים. וכי הקדוש-ברוך-הוא בכבודו ובעצמו, במלוא הדרו ושגבו, לא הקריב עצמו קרבן שעה שצימצם עצמו כביכול, כדברי האר"י הקדוש, על-מנת שיתפנה מקום לעולם הנברא. וכלום לא הקריב עצמו שוב משנתגלה בסנה, קרבן תמיד, פרמאננטי, בוער ואיננו אוכל. הרי זו אותה הקרבה-

עצמית של רגע-רגע ושעה-שעה שתחילתה בעצם מתן האפשרות לבשר-ודם לבחור מרצונו בין טוב ורע. הוא, שאפילו האינסוף לא יכלפלהו, הגביל עצמו עד כדי כך שאת עצם התגשמותו במישור החברתי של המין האנושי התלה בתרי"ג מצוות, והטיל את קיומן על עם קטן שכל אומות העולם מתנכלות להמיתו זה אלפים בשנים. והרי בפירוש הודה בכך לאמור: "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם, כי אתם המעט מכל העמים". וכדי להמחיש רעיון זה ולהדגישו, בחר לו את הסנה לאות וסמל ועשאו מזבח לעצמו, כמו שמצינו במסכת שבת, דף סז: "הסנה הסנה! לא משום דגביהת מכל אילני אשרי הקב"ה שכינתיה עלך, אלא משום דמייכת מכל אילני אשרי קודשא בריך הוא שכינתא עלך". וכך בעברית: "הסנה הסנה! לא משום שגבוה אתה מכל האילנות השרה הקדוש-ברוך הוא שכינתו עליך אלא משום שגמוך אתה מכל האילנות השרה הקדוש-ברוך הוא שכינתו עליך". וכשם שמצווים אנו ללכת בדרכיו בעניינים שונים ומשונים כן חייבים אנו לעלות אל המזבח כל-אימת שלבנו אומר כי אכן הגיעה השעה. וכך לימדו בפירוש מצנה זו: מה הוא רחום אף אתה היה רחום. מה הוא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא קדוש אף אתה היה קדוש. ואין קדושה נעלה מזו שבקידוש-השם. שכן אב-הרחמים קרבנו קרבן-תמיד שמחוץ לחלל ולזמן, ואילו קנאכט, אביו של טורו, קרבנו חד-פעמי, מעין קרבן-חטאת על ששוב אין בכוחו להוריד את הגשם.

קנאכט זה אפריקאי כושי היה. הכושי עשה את שלו, הכושי יכול ללכת. והרי אין קל מזה. יעקב שמואלי יבוא אל בית-החולים ויתנדב לטפל בחתנו, כדי שאבישג בתו תוכל להינפש קמעה. כל בית-חולים אין בו מחסור בגלולות-סמים: להרגעה, לשינה, לשיכוך כאבים. אגור לך אחת ליום ותוך עשרים יום יש לך די-והותר. וכשתימלא מיכסת האגירה ימלאו גם ימיו של יעקב. מיד לאחר-כך יקום דוד ורדי חתנו מחליו, פצעו יעלה ארוכה והוא עצמו כארוז בלבנון ישגה.

והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת. והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יועמד חי לפני ה' לכפר עליו, לשלח אותו לעזאזל המדברה. לעזאזל, המדברה, לבאלוזה, לרפידים, לגושן-אבל חי, חי וקיים! חי יישלח המדברה... לאסמאעיליה, לקנטרה, לסואץ... לעזאזל... לכל מקום שבו דוד ורדי, סרן (מיל.) בחיל-השריון, יכול לעשות את מיטבו.

והיתה לכם לחוקת עולם. בחודש השביעי, בעשור לחודש תענו את נפשותיכם... כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתכם. לפני ה' תטהרו.

על חטא שחטאנו לפניך באמונה באדם, בישרו, בהגינותו, ברוחו... רוח... האם לא כך פתח לפני כשלש שעות בהכתבתו לזו שבנוכחותה שוב הרגיש פתאום בכל עצמת חושיו כאשר עצרה את המכונית עצירה חדה, שירפבה ראשה מן החלון, פנתה אל פלוני, שלא רק את פניו ואת קומתו לא יכול יעקב לראות אלא אפילו בעצם קיומו לא הבחין בחשכה הצמיגה, ושאלה בעברית נלעגת קימעה ובמבטאה הרוסי הרחב:

"איזה פה דרך לבית-חולים—גוספיטאל?"

ד

ליד דלפק בצורת חצי-גורן עגולה ישבו שלושה בחורים ונערה—כולם צעירים מאד. אחד הבחורים היה חבוש כיפה צבעונית סרוגה, החזיק בידו ספרון בכריכה אדומה והיה שקוד בקריאתו. ואף כי זערורי היה הספרון אפשר היה להבחין בבירור באות-יות-הזהב שעל גבי כריכתו: ספר תהילים. עיניה של הנערה נעוצות היו במוסף שבועי לאחד העתונים היומיים. בראש העמוד, שהיה פתוח לפניה, התנוססה כותרת באותיות-ענק: "עם מפקדי הטנקים בגולן!" באמצעו בלטו שני תצלומים, שצבעם כחול היה משום-מה: תותח בעל לוע כביר המופנה בזווית של 45 מעלות כלפי מעלה, ובמרחק-מה ממנו בחור מזוקן ששערו פרוע ושפתיו פשוקות בחיוך רחב. סמוך לנערה ישב צעיר, שפישות נעורים כיסתה את לחייו שלא ידעו תער, כשם ששערו השופע, שהיה פרוע בנוסח היפי, לא ידע תספורת זה עידן ועידנים. גם נער זה עיין בספר-כיס הנתון בעטיפה רכה צבעונית: סיפור-בלשים משל אגאתה פריסטי. הקשיש שבכולם היה לו זקנקן אדמוני משולש, עיניו בערו ופיאות-לחייו הגיעו כמעט עד סנטרו. הוא עסק במרכזיית-טלפונים, ואליו פנה יעקב שמואלי הראשון.

"שלום".

"שלום".

"אני רוצה לדבר עם פרופיסור אטד".

פניו של הבחור הביעו תמיהה.

"עם מי?" שאל.

"עם פרופיסור אטד", השיב יעקב בטוחות.

הפנים לבשו ארשת של אין-אונים, של אומללות כמעט.

"יש לנו פרופיסור אטד?" שאל את הנערה.

הנערה פתחה מגירה ושלתה ממנה רשימה, פרשה אותה על גבי המוסף השבועי ועיינה בה בכובד-ראש מרוכז.

"לא", פסקה לאחר שעה קלה, "אין בבית-חולים זה רופא בשם פרופיסור אטד. בכלל אין אצלנו פרופיסורים".

"גבירתי", פתח יעקב עם שהוא מגייס את כל עצביו כדי למשול ברוחו, "לפני כשעתיים וחצי טילפן אלי מכאן פרופיסור אטד והודיע לי כי חתני-סרן בחיל-השריון—הובל הנה פצוע. כפי הנראה פצוע קשה, שלולא כן לא היה מצלצל אלי. שימו לב: אין אנחנו מכירים אישית. מימי לא ראיתי את פרופיסור אטד ולא שמעתי עליו, ומובטח אני שגם הוא לא ראה אותי. עובדה שהוא טילפן אלי והזעיק אותי הנה באמצע הלילה..."

"מה שמו?" שיסעהו בעל הזקנקן האדמוני.

"של מי?"

"של חתנך".

"דוד ורדי. סרן דוד ורדי".

דומיה השתררה בין הארבעה.

"אנחנו כולנו מתנדבים", פלטה הנערה בריהוי, כמעט כמי שחש הרגשת-אשמה, משל חרפה היא להתגדב בימים טרופים אלה.

מיד לאחר-מכן פחתו כל הארבעה בפעילות נמרצת. חובש הכיפה הניח לספר התהילים, גטל את רשימת הרופאים מידי הנערה וסרק אותה בעיניו לארכה ולרחבה. בינתיים עיינה הנערה עיין היטב ברשימה אחרת: זו של הפצועים שהובאו באותו יום לבית-החולים. הטלפן המזוקן-בעזרתו היעילה של הנער דמוי-ההיפי-התחיל להתקשר טלפונית אל כל בתי-החולים בארץ בזה אחר זה ושאל אם לא הובא לשם סרן מחיל-השריון בשם דוד ורדי.

ברשימת הרופאים לא נמצא שמו של פרופיסור אטד. אשר לרשימת הפצועים הרי לאחר שסקרה אותה הנערה פעמיים מסרתה ליעקב. הוא ריתק מבטו אל השורות, השתהה על כל אות ולפרקים הגה את השמות בפיו. לסרן דוד ורדי לא היה זכר. הנערה עזבה את אולם-הכניסה ונכנסה לאחד הפרוזדורים. שני הבחורים סיימו את סיבובם הטלפוני בין בתי-החולים: כל התשובות היו שליליות. בעל הכיפה חזר אל ספר תהילים והתחיל לנענע את גופו בקצב. הבחור דמוי-ההיפי גטל שוב בידו את הספר של אגאתה פריסטי, שהשאירו על הכיסא כשפתח בחיגונו אל בתי-החולים, אך בטרם ישקע שוב בקריאה זקף ראשו ופסק:

"מתחו אותך, אדוני".

רק עכשיו ראה יעקב שנער זה מרכיב משקפיים שזכוכיותיהם עבות ומעוגלות ומבעדן נראות עיניו כשני עיגולים זעוריים.

"מה אמרת?"

"מתחו אותך".

"אתה רוצה לומר שמישהו מסר לי בזדון הודעה כוזבת על פציעת חתני כדי לגרום לי צער".

"אני אמרתי שמתחו אותך".

"מטורף!" הסתער עליו יעקב בשצף-קצף, פשט זרועותיו ולפת צווארו בשתי ידי.

סבטלנה החזיקה בפיסות-ידיה וניתקתן מצווארו של הנער. מעולם לא היה משער שכוח כה רב טמון בידיה של זו.

"חדל, יעקב", אמרה ברוסית ובשפתיה החושניות הטביעה לפתע נשיקה על פיו הפעור בתמיהה תובענית-תוקפנית כלפי דמוי-ההיפי.

בעדינות, ברכות, מתוך הכרת-טובה על ההשפעה המרגיעה שהיתה לנשיקתה, הסיט יעקב מעליו את ראשה של סבטלנה, ובו-ברגע נגלו לעיניו פניה של הנערה ששבה מן הפרוזדור ועמדה בפתח גדהמת ממראה-עיניה. פתאום נתעוותו שפתיה והיא פרצה בבכי. לבו של יעקב ניתר ממקומו.

"סיירת בין הפצועים?" שאל בחרדה, ובו-ברגע חש כי ידו מונחת על כתפה של סבטלנה. לאט-לאט, בכבדות, הסיר ידו מכתפה אך לא ניתקה מגופה כדי שלא לעורר את תשומת-לבם של הנוכחים, ופתע בלי משים הרגיש כי זרועו נתחלקה כלפי מטה והיא חובקת את מתניה של סבטלנה. נערה זו, שעתה-זה עברה בין הפצועים, ניצבת

לפניו ובוכה, והוא, חותנו של הסרן דוד ורדי, שנלחם בחירוף-נפש בסיני כדי שיעקב שמואלי יוכל ליהנות מן החיים, הוא מחליק בידו על מתניים של אשה.

"חיית-טרף! טרף! טרף ליצרים!" כך רגם את עצמו באבנים שדלה מתהומות מצפוננו, "אם ראוי אתה להיות קרבן, הרי רק לכדור רובהו של צייד. צייד בג'ונגל. אותו ג'ונגל שלפני שעה קלה התימרת להיות הטרזן שבו – בן-אדם יחיד בין חייתו-יער".

אף-על-פי-כן השהה ידו על מתניה של סבטלנה, בראש-וראשונה משום שפיוזת נבצר ממנו להזיזה אף כחוט-השערה. משמעות שתיקתה של הנערה חדרה אל הכרתו, ומשחדרה איבנה את כל שרירי גופו והקפיאה את הדם בעורקיו. ידוע ידע כי פניו לבנים עתה כסיד, כתחבושות שהקיפו את ראשו של דוד חתנו בדמיונו הלוהט, שהבליח בחשפת הלילה.

"מדוע אינך עונה לי?" התריס כלפי הנערה, שעדיין מיררה בבכי כתינוק שנענש על לא עוול בכפו. כחירחורי חיה גוססת הותזו מליו מבין שפתיים כחולות-יבשות, קמוצות כמעט.

"כן, סיירת ביין הפצועים והתבוננתי בכרטיסים שליך כל מיטה".

"מצאת אותו?"

"לא".

"לא מצאת כרטיס על שמו של סרן דוד ורדי?"

"לא".

"מדוע את בוכה?"

"סתם ככה". ושוב כתינוקת מחתה דמעותיה באגרוף קפוץ ובן-רגע נרגעה. עיניה חזרו וננעצו בפתבה על מפקדי הטנקים ברמת-הגולן. התוספת השבועית עדיין פרושה היתה על גבי הדלפק: רק התצלומים של התותח ושל החייל המזוקן שינו משום-מה את צבעם מפחול-כהה לתכלת בהירה.

דמוי-ההיפי הציץ בה מבעד למשקפיו ועיגולי עיניו הזערוריות הפכו בקודות: "אני בטוח שאת כל זה עושה הגיס החמישי שבתוכנו... מפיצים שמועות-זוועה וזורעים בהלה. אנשי מצפן, רק"ח... לא חסר".

"ואני חושבת שזאת היתה פשוט טעות", מילמלה הנערה בלי שתגרע עינה מן המוסף השבועי.

"אפשר להשתגע", נאנח הטלפן המזוקן בין "האלו" ל"האלו".

ניכר היה שעניינם של יעקב וסבטלנה חדל מהעסיקם.

בלי ברכת פרידה פסע יעקב שמואלי אל דלת-הכניסה. סבטלנה נתחייכה לעבר הצעירים המתנדבים וזימרה בקולה הערב ובמבטאה המתנגן:

"תודה רבה, חביירים".

"אין בעד מה".

"אבואי כל יום".

"אבל לא הגה".

"ורק בשמחות".

ה

בתחילה התניעה את המכונית ורק אחר-כך הדליקה את הפנסים המואפלים. ומש-
נעתקה המכונית ממקומה נדמה היה לו ליעקב כי אינו נוסע אלא מקפץ, מדלג, דוהר...
האמנם מדהירה אשה זו את המכונית במהירות מוגברת באפלת-בעתה שכזאת? לא,
לא ייתכן. ואף אין זה כך למעשה. הרי לכאורה נוסעים הם לאט... במתינות... כך-
וכך לשעה בתחום המותר... ואף-על-פי-כן אין הוא יכול משום-מה להשתחרר
מהרגשה של דהירה, דילוג, קפיצה... לא, לא קפיצה-תנודה, רטיטה... רעדה... רתת...
לידו, בסמוך אליו, רוטט, רועד, מרתת, מתנוודד משהו. לא, לא משהו... מישוהו.
סבטלנה אפשטיין רועדת כבהתקף-קדחת... וגם משמיעה קולות... צלילים משונים,
זרים ומוזרים לקולה המוזיקלי-קטועים, יבשים מרוסקים-נפלטים מגרונה.

עברו כמה דקות עד שחדרה אל מוחו ההכרה שלא התקף-קדחת היה זה אלא התקף
של צחוק. סבטלנה צחקה כאחוזת-דיבוק. ובעוד ההגה רוקד בידיה לקול צחוקה
ולקצב רעידות גופה, נדלקו שתי שמשות מול עיניו של יעקב וסינוורוהו. טירטור
כבד וסמיך של משאית-ענק החריש את צלילי הצחוק. יעקב לא ידע לנהוג, אבל
עכשיו ברור היה לו שאם לא יתפוס בהגה כהרף-עין תמחץ המשאית שממולם את
סבטלנה אפשטיין, כי בשל טילטולי הצחוק סטתה מכוניתה מימינו של הכביש והיא
נעה עתה בשמאלו. הנה הינו הרגע המכריע בחייו, זה הרגע אשר לקראתו הכשיר
את עצמו כל ימי חלדו. הנחית את שתי כפותיו על חישורי ההגה, לפת את הגלגל
בעשר אצבעותיו, ובסיבוב מהיר וגמרץ הסיט את המכונית למקום שהסיט. בו-ברגע
הלם כוח אדיר בחוזו, והאור שסינוור את עיניו פלח את ראשו וחדר כקרן-רנטגן
אל פנימיותו וכברק הציף בזוהר את כל אשר בו. הארת-בזק זו לא ארכה אלא כדי
הרף-עין, ואולי בשל כך לא חזה בה מחזות-שדי ולא צפה את אשר יקרה באחרית
הימים, כדרכו מימים-ימימה כל-אימת שהיה שוקע תהומה-עיף ולא ממאמץ נפשי
ורוחני-נופל וגלוי-עיניים. הפעם ראה דברים פשוטים, ארציים ואנושיים. ראה כי
חיה של סבטלנה היו לה לשלל, ולאורך-ימים. בעלה האסיר ישוחרר מפלאו, לאחר
שירצה את ענשו, יעלה ארצה, ילטף את ירכי אשתו החוקית ויוליד בן, אשר יוסף
אל שתי הבנות ואת המלים "קידוש-השם" ו"על חטא" ידע לבטא בטרם ידע מאוס
ברע ובחזר בטוב. ועוד ראה את חתנו דוד ורדי משיר את תחבשותיו כהשיר הפרפר
את קליפת הגולם ומגיע לשיבה טובה, ואילו פקודיו רוקדים סביבו הורה במעגל
ושרים: "דוד מלך ישראל/חי חי וקיים". ודוד ורדי, הסרן במילואים, ניצב במרכז
העיגול ושואל בתוקפנות-מה-זו התוקפנות הקשוחה שכל צבר מסתיר מאחריה את
ביישנותו ואת רוח עדינותו, לאמור: משוגעים! לכבוד מי אתם שרים כך: לכבודי?
אור-אז נדממת המקהלה רגע קט, וממעגל הרוקדים יוצאת הנערה המתנדבת שפרצה
בבכי בבית-החולים, לאחר שחזרה מסיורה בין הפצועים. עכשיו לא בכתה אלא
אדרבה, צחקה. לא בקול צחקה כי אם בעיני-תכלת מקרינות שפע אור. ותוך כדי
צחוק ענתה על שאלתו של דוד וכה אמרה:

לכבודך ולכבוד שכמותך,
 לכל עברי באשר הוא שם,
 לעברי היורד
 כמאז ועולם
 מהרי מערב
 בחרבו ובאָליו
 בתבונת כפותיו
 באָני וברכבו
 ובכל מאודי מאודו.
 ויצו את ברכת האָלים הטובה
 מבוהק מידבר עד לבנת אררט
 מים ועד ים,
 על ארץ רווה
 לשלום ולקרוב ולעד. *

אימץ יעקב את כל כוח זכרונו ולא עלה בידו לדלות מתוכו את שם מחברו של השיר ששרה הנערה. בדרך הנה השכיל לזהות את יצירתו של הרמן הסה; עכשיו, לגבי שיר זה, העלה חרס בידו. סבטלנה זו שלידו מורה לספרות היא. אולי כדאי לשאול אותה. חה-חה-חה! הרי היא מורה לספרות רוסית והשיר שיר עברי הוא, לכל עברי באשר הוא... וגם לו ידעה אין כבר זמן... עד שהיתה מפשפשת בזכרונה לא היה לה מי שישמע את תשובתה שכן אותיות השיר הפכו רכב-אש וסוסי-אש העולים בסערה השמימה. אם כן, בכל-זאת ולמרות הכל, מחזות-שדי! לא, לא שדי דווקא. תופעות קוסמולוגיות. קרינה. קרינה חודרת-כל. ההילה הלוהטת באה עכשיו משלושה מקורות אור בבת-אחת: מפנסי המשאית שממול, מעיניה של נערת בית-החולים, ומרכב-אש וסוסי-אש בשמיים. והנה שלשתם מדורה בוערת, שורפת ומכלה. "פחות אור", דובבו שפתיו של יעקב.

אמנם, סבטלנה מורה לספרות רוסית היתה, אף-על-פי-כן יש יסוד סביר להניח כי נהיר היה לה שגדול משורריה של גרמניה, וולפגאנג פון גיתה, שהלך לעולמו שבע-ימים ועתיר כל טוב, דבריו האחרונים היו: "יותר אור", כלומר היפוכם של אלה שהשמיע יעקב שמואלי על סף תאונת-הדרכים הקטלנית. והמבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, בין חומר לרוח, בין משורר גרמני דגול ומהולל לסופר עברי לא-ידוע, הוא שיבדיל גם בין הנשגב והמגוהך שבעצם ההשוואה. ואולם ספק גדול הוא אם אמנם הבחינה סבטלנה בדבריו של יעקב שמואלי, כי שפתיו נעו וקולו לא נשמע או כמעט לא נשמע. אילו לפחות ברוסית הביע מה שהביע אפשר היתה קולטת שמץ מנהו, אך המלים שנתרקמו בקרבו-בין שהועלו אל-דל-שפתיו ובין שלא הועלו-מלים עבריות היו.

* קטע מ"שני שירי חרב" מאת יונתן רטוש.